УДК 338.242:314.74

JEL classification: E60, J60, J61

Ольга ПОДРА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної та
митної діяльності,
Національний університет «Львівська
політехніка», Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>
E-mail: olha.p.podra@lpnu.ua

Наталія ПЕТРИШИН

кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри зовнішньоекономічної та
митної діяльності,
Національний університет «Львівська
політехніка», Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>
E-mail: n.y.petryshyn@lpnu.ua

© Ольга Подра, Наталія Петришин, 2021

Отримано: 20.10.2021 р.

Прорецензовано: 01.11.2021 р.

Рекомендовано до друку: 16.11.2021 р.

Опубліковано: 16.11.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Ольга Подра (Україна)
Наталія Петришин (Україна)

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ОБСЯГИ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Українська міграція спричинена впливом світових міграційних тенденцій. Однак, слід зазначити, що в країні існують внутрішні причини – кризові соціально-економічні чинники та військові конфлікти, які змушують громадян шукати місця проживання та працевлаштування за кордоном. Досліджено динаміку чисельності населення України, проаналізовано ймовірні сценарії її скорочення, встановлено, що однією із ключових проблем такої ситуації є зростаючі обсяги зовнішньої трудової міграції, яка спричинена нестабільністю соціально-економічного середовища, зниженням рівня добробуту та якості життя населення.

Предметом дослідження є міграційні процеси в Україні, визначення їх обсягів, причин та ймовірних наслідків.

Метою дослідження є здійснення ґрунтовного дослідження впливу міграційних процесів на економіку України; визначення ймовірних демографічних змін, причин та основних тенденцій зростання зовнішньої трудової міграції.

Метод (методологія). У процесі дослідження з метою обґрунтування положень, наведених у статті, використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу та синтезу – для зіставлення основних підходів до трактування понять і методики визначення обсягів трудової міграції; порівняння і групування – для оцінювання рівня заробітної плати в Україні та країнах ЄС; графічний метод – для наочного представлення результатів визначення обсягів скорочення населення та чисельності громадян, які отримали дозволи на проживання в країнах ЄС-28; абстрактнологічний – для теоретичного узагальнення і формулювання висновків.

Результати. Встановлено, що головною причиною стрімкого скорочення населення України слід вважати зростаючі обсяги зовнішньої міграції, яка створює загрози соціально-економічному розвитку та національній безпеці країни. Водночас, слід констатувати, що основною причиною зростання зовнішньої трудової міграції є економічна і пов'язана із бажаннями та намірами трудових мігрантів заробляти більше, саме тому основні міграційні потоки спрямовані до країн із вищим рівнем розвитку та якістю життя. Крім того, слід зауважити, що низка європейських країн заохочує українців до працевлаштування, про що свідчить щорічне зростання кількості виданих дозволів на проживання в країнах ЄС-28.

Подра О., Петришин Н. Міграційні процеси в Україні: обсяги, причини, наслідки. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 52-59.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.052>

Ключові слова: міграційні процеси; трудова міграція; скорочення чисельності населення; економічна міграція; дозволи на проживання; мінімальна заробітна плата

UDC 338.242:314.74

Olha Podra (Ukraine)
Nataliia Petryshyn (Ukraine)

JEL classification: E60, J60, J61

Olha PODRA

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Foreign Economic and Customs
Activities,
Lviv Polytechnic National University, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>
Email: olha.p.podra@lpnu.ua

Nataliia PETRYSHYN

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Acting Head,
Department of Foreign Economic and Customs
Activities,
Lviv Polytechnic National University, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>
Email: n.y.petryshyn@lpnu.ua

© Olha Podra, Nataliia Petryshyn, 2021

Received: 20.10.2021

Revised: 01.11.2021

Accepted: 16.11.2021

Online publication date: 16.11.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE: VOLUMES, REASONS, CONSEQUENCES

ABSTRACT

Introduction. Ukrainian migration is caused by the influence of global migration trends, however, it should be noted that there are internal causes in the country – crisis socio-economic factors and military conflicts that force citizens to seek residence and employment abroad. The dynamics of the population of Ukraine is studied, probable scenarios of its reduction are analyzed, it is established that one of the key problems of such situation is growing volumes of external labor migration caused by instability of social and economic environment, decrease of well-being and quality of life.

The **subject** of the research is migration processes in Ukraine, determination of their volumes, reasons and probable consequences.

The purpose of the study is to conduct a thorough study of the impact of migration processes on the economy of Ukraine; identification of probable demographic changes, reasons and main trends in the growth of external labor migration.

Method (methodology). In the process of research in order to substantiate the provisions presented in the article, a set of general scientific and special methods was used: analysis and synthesis – to compare the main approaches to the interpretation of concepts and methods of determining the volume of labor migration; comparison and grouping – to assess the level of wages in Ukraine and EU countries; graphical method – to visualize the result of determining the amount of population decline and the number of citizens who have received residence permits in the EU-28; abstract – for theoretical generalization and formulation of conclusions.

Results. It is established that the main reason for the rapid decline of the population of Ukraine should be considered the growing volume of external migration, which poses a threat to socio-economic development and national security. At the same time, it should be noted that the main reason for the growth of external labor migration is economic and related to the desires and intentions of migrant workers to earn more, that is why the main migration flows are directed to countries with higher levels of development and quality of life. In addition, it should be noted that a number of European countries encourage Ukrainians to work, as evidenced it may be mentioned the annual increase in the number of issued residence permits in the EU-28.

Podra O., Petryshyn N. O. (2021). Migration processes in Ukraine: volumes, reasons, consequences. *Economic analysis*, 31 (3), 52-59.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.052>

Keywords: migration processes; labor migration; population reduction; economic migration; residence permits; minimum wage.

Вступ

В сучасних умовах посилення глобалізації та відкритості ринків можливості обміну, товарами, ресурсами, капіталом та робочою силою практично необмежені. Міграція є одним із проявів глобалізації і навряд чи її можна зупинити, оскільки вона має об'єктивний характер і в більшості випадків пов'язана із здатністю робочої сили швидко реагувати на зміни у суспільстві та економіці. Ймовірність того, що у майбутньому обсяги міграції зростатимуть посилюється, оскільки у більшості країн світу та в Україні зокрема, зростає активність, освіченість та мобільність населення внаслідок становлення та розвитку цифрової економіки; зростання ролі транснаціональних корпорацій, міграції капіталів і, як наслідок, розміщення виробництва у інших країнах чи регіонах, ніж розташована материнська компанія; спрощення процедур перетину кордонів; консолідація культур та релігій; а також демографічні процеси, притаманні економічно розвиненим країнам: старіння населення в цілому та робочої сили зокрема. Логічно, що у міграційних процесах значну роль відіграє співвідношення якості життя у країнах походження потенційних мігрантів та країнах спрямування, а також обсяги вимушеної міграції, які зростають внаслідок, воєнних дій та конфліктів, екологічних та техногенних катастроф.

Найбільша хвиля еміграції в Україні спостерігалася на початку 90-х років XX століття і була пов'язана із розпадом СРСР, економічною та політичною нестабільністю. Однак, масовий відтік висококваліфікованих спеціалістів, тобто інтелектуальна міграція, є загрозою соціально-економічному та інтелектуально-інноваційному розвитку країни, вимагає розробки та впровадження дієвих заходів, реалізація яких забезпечила б формування висококваліфікованих наукових кадрів, нагромадження інтелектуального капіталу, і як наслідок, підвищення науково-технічного потенціалу країни, як одного із інструментів забезпечення конкурентних переваг, економічного та соціального прогресу в умовах розвитку та поширення цифрової економіки.

Питання міграційних процесів є актуальними дослідженнями, що відображені у працях українських вчених. Видатні вітчизняні науковці Е. Лібанова та О. Позняк [1] здійснили ґрунтовне дослідження широкого поля проблем, що пов'язані із зовнішньою трудовою міграцією українських громадян, зокрема досліджено соціально-економічні, демографічні тенденції, що провокують зростання міграції, а також умови праці трудових мігрантів за кордоном, обсяги заробітків трудових мігрантів та їх вплив на добробут домогосподарств,

вплив зовнішніх трудових міграцій на розвиток ринку праці та ін. Особлива увага приділена аналізу результатів першого загальнонаціонального опитування з питань трудових міграцій, розробці пропозиції щодо формування міграційної політики та покращання статистики трудових міграцій. О. Малиновська [2] у своєму дослідженні аналізує процеси внутрішньодержавної міграції, що пов'язані із військовими діями на Сході країни, а також обсяги зовнішньої міграції до Росії, передбачає майбутні тенденції зростання обсягів зовнішньої міграції висококваліфікованих кадрів та молоді, водночас, відсутнє дослідження впливу міграційних процесів на економіку України та демографічні процеси. Л. Семів [3] дослідила освітню міграцію в контексті розвитку територіальних міграційних систем у національному та європейському контексті, запропонувала здійснення державної політики, спрямованої на розширення ринку надання освітніх послуг іноземним громадянам, підготовку спеціалістів для іноземних держав на контрактній основі, забезпечення інтеграції вітчизняної системи освіти у світовий простір. Дослідження інтелектуальної міграції висвітлені у наукових працях З. Бараник [4], В. Ніколаєвського, В. Омельченко [5], І. Майдінік [6], І. Романенка [7] та інших. З. Бараник та І. Романенко дослідили причини та наслідки інтелектуальної трудової міграції, а також основні напрями переміщень висококваліфікованих кадрів, запропонували заходи щодо покращання державної політики з метою ефективного використання інтелектуального потенціалу та зменшення обсягів інтелектуальної міграції. Таким чином, дослідження присвячено лише одному із видів зовнішньої трудової міграції – інтелектуальній міграції. В. Ніколаєвський, В. Омельченко [5] присвячують свої роботи дослідженню чинників та викликів інтелектуальної міграції, а також визначенню можливих наслідків «відтоку мізків» як загрози соціальної безпеки країни, водночас, поза увагою залишаються питання обсягів зростання трудової міграції, міграційних настроїв серед української молоді, а також оцінка втрат людського капіталу внаслідок міграції. І. Майдінік [6] досліджує питання інтелектуальної міграції на основі вивчення обсягів еміграції кандидатів та докторів наук та аналізу міжнародної наукової співпраці в регіональному та галузевому аспектах, що не супроводжуються еміграцією науковців. Таким чином, дане дослідження присвячене визначенню інтелектуальної міграції у системі загальних міграційних процесів.

Мета статті

Метою статті є здійснення ґрунтовного дослідження впливу міграційних процесів на економіку України; визначення ймовірних демографічних змін, причин та основних тенденцій зростання зовнішньої трудової міграції; визначення позитивних та негативних наслідків міграційних процесів у Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Увага вітчизняних вчених до питань дослідження міграційних процесів в Україні є зрозумілою та виправданою, оскільки країна є одним із найпотужніших донорів робочої сили у Європі. Така ситуація пояснюється нестабільністю економічного розвитку країни, невисоким рівнем заробітної плати, порівняно із європейськими стандартами, обмеженими можливостями зайнятості із хорошими умовами та оплатою праці. Ці чинники обумовлюють зростання трудової міграції – виїзд частини населення України з метою працевлаштування та отримання конкурентної заробітної плати.

Наше дослідження присвячено визначенню впливу міграції населення України на рівень її економічного та соціального розвитку базується на проведенні ґрунтовного аналізу чисельності населення та чинників, що впливають на його скорочення. Так, прогноз динаміки чисельності населення України є актуальною темою дослідження як вітчизняних науковців, так і міжнародних вчених [9-11], а однією із причин стрімкого скорочення населення прийнято вважати

міграцію. На основі аналізу аналітичних даних ЄС було встановлено, що у 2018 р. Україна була лідером серед країн, які отримали найбільше дозволів на проживання у ЄС-28, встановлено основні чинники та причини виникнення такої ситуації. Крім того, необхідно виявити причини, що провокують подальше зростання обсягів міграції на основі дослідження мотивів трудових мігрантів.

Згідно із оцінками міжнародних експертів в Україні депопуляція населення відбувається рекордними темпами [8, с. 234]. Експерти Департаменту з економічних і соціальних питань ООН, оприлюднили прогноз динаміки скорочення чисельності населення України [9] та колишніх країн соцтабору, зокрема: Болгарії, Румунії, Сербії, Хорватії, Угорщини, Литви, Латвії, Молдови та Польщі [10]. Експерти спрогнозували скорочення населення у цих країнах на 15 % до 2050 р. Для України розроблено два сценарії: оптимістичний та песимістичний. Згідно із першим до 2050 р. очікується скорочення чисельності населення до 36 млн. осіб (із врахуванням Криму та Донбасу), згідно із другим очікується стрімке скорочення чисельності населення до 31 млн осіб. Результати міжнародних експертів співвідносяться із результатами вітчизняних науковців. Так, фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи спрогнозували зниження чисельності населення України до 38 млн осіб у 2050 р. при умові середньої народжуваності, середньої тривалості життя, середньої чистої міграції (оптимальний прогноз); та до 36 млн осіб у 2060 р. при виконанні тих самих умов (рис. 1) [11].

Рис. 1. Прогноз чисельності населення України до 2060 р. за умов середньої народжуваності, середньої тривалості життя, середньої чистої міграції, млн осіб [11]

У разі розвитку песимістичного сценарію за умови низької народжуваності, низької тривалості життя, низької чистої міграції, фахівці спрогнозували можливе скорочення населення до 32 млн осіб у 2050 та до 28 млн осіб у 2060 р.

Головною причиною сьогоденного стрімкого скорочення населення вважають трудову міграцію, яка перетворилася на вагому загрозу національній безпеці, економічному розвитку та розвитку людського капіталу.

На жаль, точні дані про обсяги, структуру та напрями міграційних переміщень відсутні. Реальні дані отримати неможливо через відсутність достовірної інформації про чисельність населення внаслідок відтермінування перепису населення України. Іншою причиною, що не дозволяє встановити реальні дані обсягів міграції та визначити чисельність українських громадян, що працюють за кордоном – це нелегальна міграція. Тому деякі експерти оцінюють обсяги трудової міграції у 5-7 % працездатного населення. На підставі огляду доступних джерел щодо обсягів трудової міграції можна отримати наступні дані:

- згідно із Звітом з міграції спеціальної комісії ООН за 2017 р. кількість трудових мігрантів становить 5,9 млн осіб [12];
- згідно із дослідженнями Центру економічної стратегії за 2017 р. – 4 млн осіб (16 % населення країни) [13];
- згідно із дослідженнями Центру економічної стратегії у 2018 р. протягом 2002-2017 рр. з України виїхало і не повернулося 6,3 млн осіб [14];
- згідно даних американського центру глобальних досліджень Pew Global на кінець 2017 р. кількість українців, які живуть за кордоном становить 5,94 млн осіб [15];
- згідно із дослідженнями Expat Insider чисельність українських мігрантів за кордоном становить близько 8 млн найбільша кількість серед них перебуває в Росії – 4,04 млн осіб, Канаді та Польщі – 1,2 млн осіб, США -940 тис. осіб, Німеччині – 230 тис. осіб та інших країнах [16].

Офіційні дані Євростату свідчать, що у 2018 р. Україна стала лідером серед інших країн світу за кількістю осіб, які отримали дозвіл на проживання в країнах ЄС-28 (527000 заявників, або 16 % від всіх претендентів на отримання дозволу на проживання в ЄС-28), випередивши Китай (6,4 %), Індію (6,1 %), Сирію (5,4 %), Білорусь (4,3 %), Марокко (3,9 %). Польща є абсолютним лідером серед країн ЄС-28 за кількістю дозволів на проживання, які були видані українцям – 78,5 % від загальної кількості дозволів [17]. Друга за чисельністю прийнятих українських мігрантів країна – Чехія 26979 осіб, третя – Угорщина – 21793 особи.

Аналізуючи міграцію до країн ЄС детальніше, можна стверджувати, що 2/3 (64,7 % або 341000) українців, яким були видані дозволи на проживання, отримали їх з причин працевлаштування, при цьому 80,4 % договорів з працевлаштування були видані у Польщі [18].

Серед 10 країн, громадяни яких отримали дозволи на проживання в країнах ЄС-28 залежно від мети в'їзду – працевлаштування Україна є абсолютним лідером (64,7 %) і вдвічі випереджає Індію (30,6 %) (табл. 1). Логічно, що така ситуація пов'язана із наявною нестабільністю соціально-економічного середовища, зниженням рівня добробуту та якості життя населення.

Отже, можемо констатувати, що це не просто трудова міграція, а економічна, під якою розуміють переселення мешканців із соціально-економічних причин, внаслідок погіршення умов праці та життя, що призводить до зростання бідності, злиденності, масового розшарування у суспільстві і, як наслідок, до зростання ймовірності конфліктів, протистоянь та суперечностей.

Таблиця 1. Топ 10 країн, громадяни яких отримали дозволи на проживання в ЄС-28 залежно від причин у 2018 р.

Країна	Воз'єднання сімей	Освіта	Працевлаштування	Інше
Україна	6,6	11,9	64,7	16,8
Китай	15,6	67,0	11,1	6,3
Індія	33,7	23,7	30,6	6,6
Сирія	30,1	1,1	0,6	68,3
Білорусь	2,7	4,3	19,5	73,5
Марокко	60,9	12,1	19,3	7,6
США	19,1	33,1	37,0	10,8
Бразилія	38,8	28,1	23,5	9,6
Туреччина	37,7	29,4	13,8	19,0
Росія	35,1	18,7	20,4	25,8

Головним чинником зростання економічної міграції є можливість більше заробляти, краще реалізувати свій потенціал, саме тому міграційний рух спрямований до країн із вищим рівнем розвитку та якістю життя, а також до країн, де

менші мовні та культурні бар'єри, зокрема до країн ЄС, США, Канади, Росії.

На підтвердження зроблених висновків проаналізуємо динаміку рівня середньомісячної заробітної плати в Україні із сусідніми європейськими країнами (рис. 2).

Таким чином рівень середньомісячної заробітної плати в Україні є значно нижчим у порівнянні із найближчими європейськими сусідами, зокрема, порівняно із Сербією більш ніж у двічі, а порівняно із іншими наведеними країнами

більш ніж у тричі. Водночас, якщо порівнювати законодавчо встановлений рівень мінімальної заробітної плати в Україні та країнах ЄС, то можна зробити висновок, що він також майже втричі менший.

Рис. 2. Рівень середньомісячної заробітної плати в Україні та сусідніх європейських країнах (дол. USD) та обсяг ВВП України (тис. дол. США) [19]

Так, в Україні мінімальна заробітна плата в січні 2020 р. становила 4723 грн або приблизно 171 євро. В 21 країні ЄС також офіційно встановлений мінімальний рівень заробітної плати. Так, дев'ять держав-членів ЄС на сході мають мінімальну заробітну плату на місяць 400-600 євро: Литва (607 євро), Румунія (466 євро), Латвія (430 євро), Угорщина (487 євро), Хорватія (546 євро), Чехія (574 євро), Словаччина (580 євро), Естонія (584 євро) та Польща (610 євро). Найвищий рівень мінімальної заробітної плати у Люксембурзі (2141 євро), Нідерландах (1635 євро), Бельгії (1593 євро), Німеччині (1584 євро), Франції (1539 євро) [19].

Така диференціація в рівні заробітної плати стає ключовим чинником, що впливає на обсяги міграції в Україні. Крім того, війсьні дії на Сході країни посилили обсяги внутрішніх переміщень населення, а це в свою чергу посилює інтенсифікацію ринку праці через зростання пропозиції робочої сили. Зростання обсягів зовнішньої міграції пов'язано із значним скороченням доходів населення починаючи з 2015 р., стрімким зростанням бідності через економічну рецесію та високу інфляцію. Так, за даними Світового Банку помірна бідність у 2015 р. зросла до 22 % [8, С. 208]. Однак, вже з 2016 р. відстежуються позитивні тенденції в соціально-економічній ситуації, зокрема, почали зростати реальні доходи населення, перш за все за рахунок скорочення темпів інфляції, яка у 2015 р. становила 43 %, у 2017 – 13 %, а у 2019 – 4,1 % за рахунок стабілізації валютного ринку, проведення поміркованої монетарної політики, а також

відновлення економічного зростання, до прикладу, темпи зростання ВВП у 2015 р. були від'ємними – 90,2 %, а у 2019 – 103,3 %.

Однак, незважаючи на певне економічне поживлення, слід констатувати, що обсяги зовнішньої міграції не зменшуються, і в найближчому майбутньому потік мігрантів з України лише зростатиме.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У процесі проведеного дослідження встановлено, що головною причиною стрімкого скорочення населення України слід вважати зростаючі обсяги зовнішньої міграції, яка створює загрози соціально-економічному розвитку та національній безпеці країни. Водночас, слід констатувати, що основною причиною зростання зовнішньої трудової міграції є економічна і пов'язана із бажаннями та намірами трудових мігрантів заробляти більше, саме тому основні міграційні потоки спрямовані до країн із вищим рівнем розвитку та якістю життя. Крім того слід зауважити, що низка європейських країн заохочує українців до працевлаштування, про що свідчить щорічне зростання кількості виданих дозволів на проживання в країнах ЄС-28, найбільше таких дозволів у 2020 р. видала Польща – 78,5 % від загальної кількості. Перспективи подальших досліджень слід намітити у напрямку дослідження потенційних втрат від зростання обсягів зовнішньої трудової міграції та ймовірних наслідків таких процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Населення України. Трудова еміграція в Україні. Київ: *Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України*, 2010. 233 с.
2. Малиновська О. А. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? URL: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-2>.
3. Семів Л. В. Освітня міграція як фактор розвитку територіальних міграційних систем: національний та європейський аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3 (101). С. 244–253.
4. Бараник З. П., Романенко І. О. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_7.
5. Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. Інтелектуальна міграція: причини, наслідки, виклики. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2006. № 723. С. 140–147.
6. Майданік І. Інтелектуальна міграція в Україні у контексті міжнародної наукової співпраці. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 5. С. 34–38.
7. Романенко І. Причини і наслідки інтелектуальної трудової міграції. *Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: зб. тез наукових робіт Міжнародної наук.-практ. конференції*. 2014. С. 113–117.
8. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Аналітична доповідь. Центр Разумкова, В-во: «Заповіт», 2018. 368 с.
9. Ukraine Headed for Perfect Storm of Demographic Decline. Atlantic Council, February 7, 2018. URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blog/s/ukrainealert/ukraine-headed-for-perfect-storm-of-demographic-decline>.
10. World Population Prospects 2017. *Unit Nations*. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp>.
11. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАНУ. Демографічні прогнози. URL: <https://idss.org.ua/index>.
12. International migration report high lights 2017. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf.
13. Українці все частіше працюють за кордоном, але повертаються в Україну. URL: <https://ces.org.ua/ukraintsi-vse-chastishe-pratsiuiut-za-kordonom/>
14. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. Аналітична записка (23 квітня 2018 року). *Центр економічної стратегії*. 2018. 50 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf>
15. Origins and Destinations of the World's Migrants, 1990-2017. *Pew Research Center*, 28 Feb 2018. URL: <http://www.pewglobal.org/2018/02/28/global-migrant-stocks/?country=US&date=2017>.
16. Expat Insider 2017. *The world through Expat eyes*. URL: https://cms-internationsgmbh.netdna-ssl.com/cdn/file/2018-03/Expat_Insider_2017_The_InterNations_Survey.pdf.
17. Residence permits-statistics on first permits issued during the 2018 year. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Residence_permits_-_statistics_on_first_permits_issued_during_the_year#First_residence_permits_by_citizenship.
18. Residence permits statistics in the EU-28, by reason, 2018. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Top_10_countries_whose_citizens_received_first_residence_permits_in_the_EU-28_by_reason_2018_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Top_10_countries_whose_citizens_received_first_residence_permits_in_the_EU-28_by_reason_2018_(%25).png).
19. Monthly minimum wages – bi-annual data. Last update: 03-02-2020 URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en.

REFERENCES

1. Libanova, E. & Poznyak, O. (2010). *Naseleniia Ukrainy. Trudova emihratsiia v Ukraini*. [The population of Ukraine. Emigration in Ukraine]. Kyiv: Institute of Demography and Social Research named after M. Ptukha, NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Malynovska, O. (2015). *Trudova mihratsiia naseleennia Ukrainy: choho chekati v naiblyzhchomu maibutnomu?* [Labor migration of the population of Ukraine: what to expect in the near future?]. Retrieved from: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-2/> [in Ukrainian].
3. Semiv, L. (2013). Osvitnia mihratsiia yak faktor rozvytku terytorialnykh mihratsiinykh system: natsionalnyi ta yevropeyskyi aspekt. [Educational migration as a factor in the development of territorial migration systems: national and European aspects]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3 (101), 244–253. [in Ukrainian].

4. Baranyk, Z., & Romanenko, I. (2014). Intelektualna mihratsiia yak ob'ekt statystychnoho doslidzhennia. [Intellectual migration as an object of statistical research]. *An efficient economy*. 6. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_7 [in Ukrainian].
5. Nikolaevskiy, V., & Omelchenko, V. (2006). Intelektualna mihratsiia: prychny, naslidky, vyklyky. [Intellectual migration: causes, consequences, challenges]. *Bulletin of KhNU named after V.N. Karazin. "Sociological Studies of Modern Society: Methodology, Theory, Methods"*, 723, 140-147. [in Ukrainian].
6. Maidanik, I. (2009). Intelektualna mihratsiia v Ukraini u konteksti mizhnarodnoi naukovoї spivpratsi. [Intellectual migration in Ukraine in the context of international scientific cooperation]. *Ukraine: aspects of work*, 5, 34–38. [in Ukrainian].
7. Romanenko, I. (2014). Prychny i naslidky intelektualnoi trudovoi mihratsii. [The causes and consequences of intellectual labor migration]. *Topical issues of financial and economic development of the state and regions*: Coll. of abstracts of scientific works of International scientific conferences. 113–117. [in Ukrainian].
8. Pyshchulina, O., Yurochko, T., Mishchenko, M., & Zhalilo, Ya. (2018). *Rozvytok liudskoho kapitalu: na shliakhu do yakisnykh reform. Analitychna dopovid*. [Human capital development: Towards quality reforms. Analytical report]. Tsentr Razumkova, V-vo: "Zapovit", 368 [in Ukrainian].
9. *Ukraine Headed for Perfect Storm of Demographic Decline*. Atlantic Council, February 7, 2018. Retrieved from: <http://www.atlanticcouncil.org/blog/s/ukrainealert/ukraine-headed-for-perfect-storm-of-demographic-decline>. Retrieved from: <https://www.populationpyramid.net/ukraine/2050>.
10. World Population Prospects 2017. *Unit Nations*. Retrieved from: <https://esa.un.org/unpd/wpp>.
11. *Demographic forecasts*. (2014). Institute of Demography and Social Research named after M. Ptukha, NAS of Ukraine. Retrieved from: <https://idss.org.ua/index> [in Ukrainian].
12. International migration report high lights 2017. Retrieved from: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf.
13. Center for Economic Strategy. (2018). *Skilky ukraintsiv poikhalo za kordon i shcho derzhavi z tsym robyty. Analitychna zapyska*. [How many Ukrainians have gone abroad and what the state has to do with it.]. Analytical note (April 23, 2018). Retrieved from: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf> [in Ukrainian].
14. Center for Economic Strategy. (2018). *Ukrajntsi vse chastishe pratsiuiut za kordonom, ale povertaiutsia v Ukrainu*. [Increasingly, Ukrainians work abroad but return to Ukraine], April 23, 2018. Retrieved from: <https://ces.org.ua/ukrajntsi-vse-chastishe-pratsiuiut-za-kordonom/> [in Ukrainian].
15. Origins and Destinations of the World's Migrants, 1990-2017. *Pew Research Center*, 28 Feb 2018. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2018/02/28/global-migrant-stocks/?country=US&date=2017>.
16. Expat Insider 2017. *The world through Expat eyes*. Retrieved from: https://cms-internationsgmbh.netdna-ssl.com/cdn/file/2018-03/Expat_Insider_2017_The_InterNations_Survey.pdf.
17. Residence permits-statistics on first permits issued during the 2018 year. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Residence_permits_-_statistics_on_first_permits_issued_during_the_year#First_residence_permits_by_citizenship.
18. Residence permits statistics in the EU-28, by reason, 2018. Retrieved from: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Top_10_countries_whose_citizens_received_first_residence_permits_in_the_EU-28_by_reason_2018_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Top_10_countries_whose_citizens_received_first_residence_permits_in_the_EU-28_by_reason_2018_(%25).png).
19. Monthly minimum wages – bi-annual data. Last update: 03-02-2020. Retrieved from: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en.